

Discriminarea lingvistică a etniei rome

Diana-Isabela COZACIUC

Școala Gimnazială „Mihail Sadoveanu”, Grănicești

Abstract: Europe is faced with the lack of encouraging the ethnic and cultural diversity, an issue that brings consequences, the most problematic being the confrontation of ethnic minorities with various obstacles such as marginalization, exclusion and discrimination. Also, the tendency of people to accept and assume stereotypes and prejudices, formed between different social groups, brings with itself discriminatory facts and attitudes. Since Romani people start to coexist with other populations, this minority has been associated with negative social images and has been subjected to many discriminatory attitudes and speeches, fact that exists nowadays with regularity.

Keywords: *Romani ethnicity, linguistic discrimination, minority, ethnic islands.*

Etnia romă

Etnia romă este înconjurată de semne de întrebare, ipoteze și diverse teorii atât din punct de vedere istoric, cât și din punct de vedere lingvistic. Au fost elaborate numeroase mituri și legende care nu au făcut altceva decât să învăluie și mai mult acest popor în mister.

Una dintre cele mai plauzibile teorii ale originii romilor este cea a migrării din nord-estul Indiei cu 1500 de ani în urmă. Afirmațiile se bazează pe ultimele studii care au analizat istoria genetică a acestui popor reușind să indice și evidențe genetice ale originii, deși studiile din această sferă sunt destul de limitate.

Cea mai mare contribuție o are însă lingvistica, care a reușit să cerceteze problematica etniei rome și să aducă dovezi convingătoare, clarificând în acest mod unele necunoscute majore. În urma studiilor realizate, limba vorbită de această minoritate, adică *romani*, se încadrează în cea a limbilor neo-indiene, demonstrând originia indiană a acestora, și nu egipteană cum se credea la începutul integrării pe continentul european.

Romii au venit în Europa, implicit România, ca un grup social unit doar prin limba vorbită și cultura lor, neavând alte mijloace, precum celelalte minorități, de a-și apăra interesele. Încă de la început, din cauza culorii pielii, stilului de viață nomad și a practicilor și obiceiurilor lor, în jurul etniei rome s-au conturat imagini negative și asocieri defavorabile, fapt ce a condus la discriminarea acestei minorități.

Discriminarea este o practică care constă în tratarea în mod defavorabil a unei persoane sau a unui grup. Discriminarea poate fi pusă în strânsă legătură cu rasismul, concept format în secolul XX, în perioada interbelică. Formându-se în această perioadă și răspândindu-se odată cu nazismul, i s-au asociat acestui concept diverse forme de respingere, dispreț și bineînțeles discriminare.

Discriminarea minorității rome este pusă în legătură cu originea etnică, condiția socială, limba etc. Principala cauză a discriminării este imaginea socială negativă a comunității rome. În general, această minoritate este asociată cu numeroase prejudecăți care nu sunt neapărat în conformitate cu realitatea. Discriminarea prin intermediul limbii și-a pus amprenta asupra lexicului care conține numeroase cuvinte și unități frazeologice care au păstrat și dezvoltat în timp valori ofensatoare legate de etnia romă.

Etonimele *țigan-rom*

Studiind cazul minorității rome din România, se observă ca etnonimul *țigan*, expresiile și locuțiunile în care se regăsește și derivatele pornind de la el au ajuns să dezvolte, în marea majoritate, sensuri depreciative. La acestea se adaugă o teorie nefondată conform căreia etimologia etnonimului *țigan* ar proveni din cuvântul grecesc *athinganoi*, cu sensul de „impur, de neatins”. Astfel, etnonimele *țigan* și *rom* au început să reprezinte teme de dezbatere, încercându-se chiar anularea unuia dintre termeni considerându-se că doar unul dintre aceștia poate defini cu adevărat numele acestui popor. Această problemă ajunsă să fie inclusă în limbajul *politically correct*¹, prescurtat PC, încercându-se înlocuirea etnonimului *țigan* cu *rom*, însă a apărut aceeași întrebare la care a încercat să răspundă profesorul Richard Bourhis²: „oare strategia corectitudinii politice are rezultate la înălțimea intențiilor sale sau doar consecințe vicioase?” [Bourhis, 1997:6]. Este notabil că în acest context, limbajul *politically correct* nu și-a atins deloc scopul pentru că folosirea unui eufemism nu a reușit să schimbe mentalitatea vorbitorilor și nici atitudinea acestora.

Deși, din cauza sensurilor depreciative, etnonimul *țigan* este considerat discriminant, el nu poate fi înlăturat în defavoarea celui oficial *rom* deoarece conform lingvistei Rodica Zafiu, „existența unui termen oficial nu exclude, desigur, păstrarea în uzul curent a altor cuvinte; rom - într-adevăr un neologism în română, având deci un sens neutru și precis - nu poate înlocui în toate contextele pe *țigan*, cuvânt vechi, prezent în limba populară, cu destule conotații negative, dar și cu puterea evocatoare dată de existența unor locuțiuni și asocieri lexicale și culturale”³.

¹ Cunoscut în limba română și ca noțiunea de „corectitudine politică”, reprezintă intenția de a exclude dintr-o anumită limbă termenii și expresiile care ar putea jigni minoritățile, persoanele de altă rasă, cu handicap etc. Această materializare se face prin înlocuirea cuvintelor, expresiilor, locuțiunilor și frazelor depreciative cu alți termeni, considerați de marea majoritate eufemisme.

² Richard Y. Bourhis, doctor în psihologie și profesor de psihologie la Universitatea din Montreal. Este autorul a numeroase articole și studii de psihologie socială, comunicare interculturală și adaptare lingvistică.

³ Fragment extras din articolul scris de Rodica Zafiu, *Păcatele Limbii: Rom*, apărut în „Revista Literară”, numărul 10 din 2009, disponibil pe site-ul: <http://www.romlit.ro/rom> (ultima consultare: 28 august 2015).

Etonimul *țigăan* are încă în limbajul curent valori negative, dar totodată el poate fi folosit cu sensuri neutre, putând reprezenta fără sensuri ofensatoare această minoritate. Înlocuirea acestuia cu un eufemism instituționalizat nu va schimba nici mentalitatea și nici atitudinea vorbitorilor. Trebuie trasată o limită clară între ceea ce reprezintă în mod obiectiv termenul *țigăan* și asocierile făcute acestui concept. De asemenea, se poate observa că încercarea de înlăturare din limbajul curent a unei atitudini discriminatorii față de această etnie a atras efecte contrarii. Deseori, etnonimul *rom*, apare în contexte discriminatorii, observându-se astfel o problemă mai mult de atitudine decât de limbaj.

Limbajul discriminatoriu

Conviețuirea unor populații cu origini etnice diferite duc la iscarea unor conflicte între comunități. Vocabularul conservă, neținând cont de timp, diferite cuvinte și expresii care reflectă diverse atitudini. Lexicul folosit poate viza atât aspecte reale, cât și imaginare, centrându-se deseori asupra comportamentului sau aspectului fizic ale minorității respective, în acest caz cea romă. Se știe faptul că limba este trăsătura definitorie a unei comunități, așadar numeroase expresii existente reflectă opinia vorbitorilor.

Este notabil faptul că deseori, comportamentul unui popor este redus la câteva caracteristici reprezentative, fapt întâlnit și în cazul etniei rome, cum ar fi existența unor adjective sau locuțiuni adjectivale care sunt derivate de la etnonime și care au căpătat prin sensurile dezvoltate o valoare despectivă. Sensuri peiorative sunt acceptate chiar și de Dicționarul Explicativ al Limbii Române unde *țigăan* poate fi un „epitet dat unei persoane cu apucături rele” [DELR 1998:1126].

Unele adjective, expresii, locuțiuni sau derivate de la etnonimul grupului etnic (*țigăan*) au ajuns să dezvolte prin sensurile lor valori ofensatoare: rom. *țigăan*, poate avea valoare de adjectiv folosit pentru a descrie o „persoană brunetă”, rom. *țigăneală*, „înșelăciune”, „târguială” sau „comportament necivilizat”, iar la plural, *țigăneli*, capătă sensul de „vorbe urâte, insulte”, rom. *a se țigăni*, „a se târgui îndelung” sau „a insista într-un mod sâcâitor”, rom. *țigănie*, „gălăgie”, „scandal” sau „comportament urât”, rom. *țigănos*, „negricios”, „zgârcit” sau spus unei „persoane lipsite de maniere”, rom. *țigănesc*, poate avea sensul figurat de „vulgar” (*purtare țigănească*), rom. *țigănatic*, „care seamăna cu un țigăan, brun, negricios”, rom. *țigănește*, capătă în anumite contexte sensul figurat de „ordinar, trivial” (a te jura țigănește), rom. *era așa de țigănos de-și mânca de sub unghii*, „zgârcit”, rom. *plin de țigănie*, „plin de zgârcenie sau hotie”, rom. *a arunca/ a băga moartea în țigani*, rom. „a arunca vina pe altcineva/ a lansa o idee confuză”, rom. *a se muta ca țigănul cu cortul/ sau cu șatra*, „a fi nestatornic/ a se muta des”, rom. *a se îneca ca țigănul la mal*, „a eșua înainte de a termina”, rom. *tot țigănul își laudă ciocanul*, „a te lauda cu ceea ce ai fără motiv”.

În același mod, unele adjective, locuțiuni sau derivate de la etnonimul dat acestei minorități, tot cu valoare ofensatoare, se repetă, cu variațiuni uneori, în diferite zone romanice de pe continentul european: rom. *țigănie*, „înșelăciune”, sp. *bacer una gitanada/ gitanería*, „a înșela” sau sp. *gitano*, „țigăan” utilizat în diverse contexte ca adjectiv colocvial

pentru o persoană care face escrocherii, port. *cigano*, „țigan” poate avea valoare peiorativă când este folosit ca adjectiv pentru a desemna o persoană care acționează cu viclenie pentru a înșela pe cineva; rom. (cumpărat) de la țigani, „marfă furată sau contrafacută”, port. *ciganice*, „afaceri frauduloase”; rom. *a se țigăni*, „a insista mult pentru a obține ceva”, sp. *gitanear*, „a duce cu vorba pentru a obține ceea ce se dorește” / „a încerca să înșeli când vinzi sau cumperi ceva”; rom. *țigănos*, „zgârcit”, port. *cigano*, „țigan”, utilizat în anumite contexte cu sensul de „avar”; rom. (*arăți ca un*) *țigan* șut. (*cosi disordinato, sei proprio uno*) *zingaro*, „aspect neîngrijit, murdar”.

Există totodată numeroși termeni depreciativi care înlocuiesc în diverse contexte etnonimul *țigan*. Câteva exemple dă lingvista Rodica Zafiu într-un capitol în care vorbește despre discursul discriminatoriu și *pseudo-eufemismele ironice*: „există o zonă a sinonimelor depreciative, injurioase, din limbajul popular – *baragladină, balaoacheș, faraon, cioară* etc. [...] Limbajul multor ziare, altfel serioase și preocupate de chestiuni etice, uzează surprinzător de frecvent și fără rezerve de substituirii ale etnonimului bazate pe o trăsătură fizică (respectiv culoarea pielii): *tuciuriu, brunet, brunețiu, ciocolatin, bronzat* etc.; unele dintre acestea implică și o aluzie la discursul rasial din alte spații culturale: *colorat, de culoare, metis, creol*.” [Zafiu, 2007:162-163]

Se poate observa că numeroase insulte asupra etniei rome vin din problemele de atitudine și mentalitate. Prejudecățile și stereotipurile și-au pus amprenta asupra lexicului, iar conceptului *țigan* i s-au asociat multe imagini negative.

Concluzii

La ora actuală, majoritatea spațiilor în care conviețuiesc populații cu origini etnice diferite se confruntă cu discriminarea lingvistică. Rasismul are și un aspect lingvistic deoarece rasiștii își consideră limba și cultura superioară. Prin intermediul limbajului se pot observa stereotipuri și prejudecăți care determină atitudini negative. Discriminarea grupurilor și persoanelor din punct de vedere etnic-rasial implică constant discriminarea limbii vorbite de aceștia sau folosirea discursurilor discriminatorii.

În limbajul curent, oamenii folosesc numeroase cuvinte și fraze stereotipe, iar împărtășind aceleași experiențe cu majoritatea receptorilor, acestea sunt bine înțelese. Adeseori, se folosesc locuțiuni și expresii în mod spontan, utilizate în diferite situații, dobândind astfel noi înțelesuri.

Etnia romă a fost discriminată încă de la începuturile stabilirii pe diferitele teritorii europene și nu numai. Imaginea socială negativă creată în jurul acestei minorități a dezvoltat prejudecăți și atitudini discriminatorii, vizibile și în limbajul curent. Limba poate fi un mijloc de discriminare, dar această problemă își are rădăcinile în mentalitatea vorbitorilor.

BIBLIOGRAFIE

- Bourhis, Y. Richard, Leyens; Jacques-Philippe (coord.), *Stereotipuri, discriminare și relații inter grupuri*, Editura Polirom, Iași, 1997.
- Dicționarul Explicativ al Limbii Române* (DELR), Editura Univers Enciclopedic, București, 1998.
- Horváth, István; Nastasă, Lucian, *ROM SAU ȚIGAN. Dilemele unui etnonim în spațiul românesc*, Editura Institutului pentru studierea problemelor minorităților naționale, Cluj, 2012.
- Petcuț, Petre; Grigore, Delia; Sandu, Mariana, *Istoria și tradițiile rromilor*, Editura Ro Media, București, 2003.
- Sarău, Gheorge, *Rromii, India și limba rromani*, Editura Kriterion, București, 1998.
- Seiciuc, Lavinia, *Un alt fel de a NU spune: euphemism și disfemism în limbile romanice*, Editura Universității „Ștefan cel Mare”, Suceava, 2011.
- Zafiu, Rodica, *Limba și politică*, Editura Universității din București, București, 2007.
- Zafiu, Rodica, *Păcatele Limbii: Rom*, în „Revista Literară”, numărul 10, 2009, disponibil pe site-ul: <http://www.romlit.ro/rom>